

Ager Tarraconensis 2

El poblament

The population

Marta Prevosti i Josep Guitart i Duran
(directors científics / Scientific Directors)

Two chapters in English

DO C U M E N T A 16

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA
Tarragona, 2011

Ager Tarraconensis. – (Documenta ; 16)
Bibliografia. – Conté: 1. Aspectes històrics i marc natural -- 2. El poblament -- 3. Les inscripcions romanes (IRAT). – Text en català, alguns capítols també en anglès
ISBN 9788493773434 (o.c.)
I. Prevosti, Marta, dir. II. Guitart i Duran, Josep, 1946- dir. III. Gorostidi, Diana IV. Institut d'Estudis Catalans V. Institut Català d'Arqueologia Clàssica VI. Col·lecció: Documenta (Institut Català d'Arqueologia Clàssica) ; 16
1. Arqueologia del paisatge – Catalunya – Camp de Tarragona 2. Excavacions arqueològiques – Catalunya – Camp de Tarragona 3. Camp de Tarragona (Catalunya) – Arqueologia romana
904(467.14)

Ager Tarraconensis és un projecte de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i l'Institut d'Estudis Catalans, amb el finançament d'Acesa-Abertis. El projecte s'emmarca dins la línia de recerca de l'ICAC «Arqueologia del paisatge, poblament i territori» i del projecte Forma Orbis Romani de l'Institut d'Estudis Catalans, promogut per la Unió Acadèmica Internacional.

Aquesta recerca també s'ha inserit en el marc del projecte del Ministeri de Ciència i Innovació HAR2009-10752: «Interacció i articulació *urbs-territorium* en el *conventus Tarraconensis*».

© d'aquesta edició, Institut d'Estudis Catalans i Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

Institut Català d'Arqueologia Clàssica
Plaça d'en Rovellat, s/n, 43003 Tarragona
Telèfon 977 24 91 33 - fax 977 22 44 01
info@icac.net - www.icac.net

© del text, els autors

© de les fotografies i il·lustracions, els autors, llevat que s'indiqui el contrari

© de la foto de la coberta, Arxiu MNAT / A. Saludes

Primera edició: novembre del 2010
Coordinació: Jordi López Vilar
Coordinació editorial: Publicacions de l'ICAC
Correcció: Pere Farrando Canals i Ramon Vidal Muntané
Disseny de la col·lecció: Dièdric
Coberta: Píxel Sònic Estudi

Foto de la coberta: lampadòfor representant un bacus infant, trobat a la vil·la de la Llosa (Cambrils)
Maquetació: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert
Impressió: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert

Dipòsit Legal: T-1506-2010
ISBN de l'obra completa: 978-84-937734-3-4
ISBN del volum 2: 978-84-937734-5-8

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer tenint l'autorització dels seus titulars, amb les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si heu de fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

TAULA GENERAL DE L'OBRA AGER TARRACONENSIS

Volum 1. Aspectes històrics i marc natural

1. Plantejament i precedents del treball
2. La ciutat de *Tarraco*, entre nucli urbà i territori
3. El paisatge de l'*ager Tarraconensis*
4. Les centuriacions de l'*ager Tarraconensis*: organització i concepcions de l'espai
5. El marc natural

Volum 2. El poblament

1. Metodologia de l'estudi del poblament
2. Les prospeccions extensives
3. Les prospeccions intensives
4. Les col·leccions
5. Estudi dels materials
6. Treballs de camp en jaciments
7. La distribució territorial dels assentaments
8. Els recursos econòmics

Volum 3. Les inscripcions romanes de l'*ager Tarraconensis*

1. La documentació epigràfica
2. Epigrafia i societat de l'*ager Tarraconensis*. Monuments i reflex social. Propietaris de *fundi* al territori: identificació a partir de l'epigrafia. Prosopografia i societat al territori. Taula sinòptica.
3. Catàleg epigràfic. Conté epigrafia sobre *amphorae*, *tegulae*, *imbres* i *dolia* a l'àrea occidental del Camp de Tarragona
4. Índexs analítics

Volum 4. La vil·la romana dels Antigons

1. Anàlisi d'una antiga excavació de salvament
2. El nimfeu dels Antigons en el panorama de les fonts decoratives de les vil·les de l'àrea catalana
3. Els elements escultòrics
4. Les ceràmiques
5. Vida quotidiana a la vil·la: els grafitis sobre *instrumentum*
6. Les troballes monetàries
7. Altres materials
8. Conclusions

Volum 5. Actes del simposi. L'*ager Tarraconensis*. Paisatge, poblament, cultura material i història

Volum 6. Catàleg de jaciments, conclusions i índexs

Projecte Ager Tarraconensis

Directors científics

Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)

Autors

Josep Abela Montoya (ICAC)
Ethel Allué Martí (IPHES)
Aureli Àlvarez Pérez (UAB i ICAC)
Piero Berni Millet (ICAC)
Loïc Buffat (investigador associat al CNRS-UMR 5140, Lattes-Montpellier)
Iban Cabrelles Albareda
Victòria Cantarellas Sancho (ICAC)
Cèsar Carreras i Monfort (UOC i ICAC)
Raquel Daza Brunet (UAB)
Ana Domènech de la Torre (ICAC)
J. Ignacio Fiz Fernández (URV i ICAC)
Marta Fontanals Torroja (IPHES)
Rob Fry (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Ana Garrido Elena (ICAC)
Pere Gebellí Borràs
Santiago Giralt (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Diana Gorostidi Pi (ICAC)
Josep Guitart i Duran (UAB i ICAC)
Anna Gutiérrez Garcia-Moreno (ICAC i UAB)
Ramon Járrega Domínguez (ICAC)
Eva M. Koppel Guggenheim (UAB)
Jordi López Vilar (ICAC)
Jaume Massó Carballido (Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus)

Yannick Miras (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Clermont-Ferrand)
Andreu Ollé Cañellas (IPHES)
Hèctor A. Orenge Romeu (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
Pedro Otiña Hermoso (Arxiu Municipal de Cambrils)
Núria Padrós Font (ICAC)
Josep M. Palet Martínez (Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge, de l'ICAC)
M. Isabel Panosa Domingo (UAB i ICAC)
Albert Pèlachs Mañosa (UAB)
Àfrica Pitarch i Martí (Institut de Ciències de la Terra Jaume Almera, CSIC)
Marta Prevosti i Monclús (ICAC)
Francesc Pujol Rusell
Ester Ramón Sariñena (MNAT)
Santiago Riera Mora (Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques, de la UB)
Gabriel Servera Vives (Geolab, Universitat Blaise Pascal, CNRS-UMR 6042, Llimotges)
Pau de Soto Cañamares (ICAC)
Kristian Strutt (Universitat de Southampton i Escola Britànica de Roma)
Sílvia Valenzuela Lamas (UB i Universitat de Lisboa)
Josep Vallverdú Poch (IPHES)
Marta de la Vega i Toro (empresa Rocs)
Josep M. Vergès Bosch (IPHES)

CNRS: Centre Nacional de la Recerca Científica (França)

CSIC: Consell Superior d'Investigacions Científiques

ICAC: Institut Català d'Arqueologia Clàssica

IPHES: Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

MNAT: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

UOC: Universitat Oberta de Catalunya

URV: Universitat Rovira i Virgili

SUMARI

Part I. Anàlisi de les restes arqueològiques	9
1. Metodologia de l'estudi del poblament. <i>M. Prevosti i J. Guitart</i>	11
2. Les prospeccions extensives	15
2.1. Les prospeccions dels jaciments. Plantejament metodològic. <i>J. Guitart i M. Prevosti</i>	15
2.2. Els materials ceràmics. <i>R. Járrega</i>	27
3. Les prospeccions intensives	37
3.1. Prospeccions superficials sistemàtiques. <i>M. Prevosti i J. Abela</i>	37
3.2. L'aplicació de tecnologies SGDB, SIG i GPS en la planificació de les prospeccions. <i>H. A. Orengo, J. Abela, M. Prevosti i P. de Soto</i>	112
3.3. Els materials ceràmics. <i>R. Járrega</i>	116
3.4. Anàlisi de la indústria lítica recuperada. <i>M. Fontanals</i>	119
4. Les col·leccions. <i>R. Járrega, L. Buffat, M. Prevosti i J. Abela</i>	123
5. Estudi dels materials.	141
5.1. Producció i importació de ceràmiques a l'ager <i>Tarraconensis</i> . Una aproximació a l'economia del Camp de Tarragona en època romana. <i>Ramon Járrega i Josep Abela</i>	141
5.2. Analítiques. <i>A. Álvarez, A. Domènech, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	207
5.2.1. Els materials lapidis procedents de la vil·la dels Antigons (Reus). <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	207
5.2.2. Identificació d'un conjunt de marbres procedents del Mas d'en Toda (Riudoms). <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	213
5.2.3. Anàlisi d'un conjunt de morters amb inscripció romana procedent de Molins Nous (Riudoms). <i>A. Álvarez, A. Domènech i A. Gutiérrez</i>	214
5.2.4. Informe de l'anàlisi de quatre mostres. <i>A. Álvarez, A. Gutiérrez i A. Pitarch</i>	216
Part II. Estudi de l'estructura i la dinàmica del poblament	221
6. Treballs de camp en jaciments	223
6.1. Memòria de les prospeccions geofísiques realitzades a l'ager <i>Tarragonensis</i> / Report on the Geophysical Survey in the Ager <i>Tarraconensis</i> . <i>K. Strutt, R. Fry, M. Prevosti i C. Carrenas</i>	223
6.2. Excavacions al jaciment romà de Les Bassasses (Cambrils). <i>R. Járrega</i>	249
6.3. La intervenció arqueològica al jaciment de Molins Nous (Riudoms). <i>M. de la Vega</i>	257
6.4. Inscripció ibèrica de Molins Nous (Riudoms). <i>M. I. Panosa</i>	266

7. La distribució territorial dels assentaments	271
7.1. L'aplicació del sistema d'informació geogràfica (SIG). <i>I. Fiz</i>	271
7.2. La visibilitat com a estudi del poblament de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>I. Fiz</i>	296
7.3. La geologia i la fertilitat dels sòls en relació amb els establiments. <i>M. Prevosti</i> i <i>I. Fiz</i>	361
7.4. Classificació dels jaciments per grandàries. <i>M. Prevosti</i>	369
7.5. Estudi del poblament per períodes cronològics i per tipologies / A Study of the Population by Chronological Periods and Typologies. <i>J. López, M. Prevosti</i> i <i>I. Fiz</i> .	372
8. Els recursos econòmics	405
8.1. El sistema econòmic dels establiments de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>M. Prevosti</i>	405
8.2. <i>Figlinae</i> tarraconenses. La producció ceràmica a l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>R. Járrega</i> i <i>M. Prevosti</i>	455
Annex. Nota sobre un nou segell ANT·VEN de la producció amfòrica de Mas d'en Corts (Reus, Baix Camp). <i>P. Berni</i>	490
8.3. La terrisseria romana del Mas d'en Corts (Reus). <i>I. Cabrelles</i> i <i>P. Gebellí</i>	496
8.4. La terrisseria romana de la Canaleta (Vila-seca). <i>P. Gebellí</i> i <i>R. Járrega</i>	547
8.5. Les antefixes de l' <i>ager Tarraconensis</i> . <i>J. López</i>	563

2. LES PROSPECCIONS EXTENSIVES

2.1. Les prospeccions dels jaciments. Plantejament metodològic

Josep Guitart i Marta Prevosti

La primera fase, de prospeccions extensives, ha comportat els passos que segueixen:

En primer lloc, s'han recopilat tots els coneixements disponibles sobre els jaciments. S'ha treballat tota la bibliografia existent sobre aquests, així com la documentació de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya (IPAC), consultable al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Se n'ha fet l'estudi previ, s'ha ordenat en fitxes, en una base de dades Access, i ha representat el punt de partida per a la recerca ulterior.

En segon lloc, s'han comprovat sobre el terreny les dades recopilades i s'han prospectat sistemàticament els jaciments, tant els ja coneguts com d'altres que encara no es coneixien. S'ha tractat d'entendre'ls dins del paisatge antic, tant l'humà com el natural.

En tercer lloc, el contacte amb la gent del país i l'enquesta per tal de completar l'inventari de jaciments publicat han permès d'afegir als coneixements previs aquells que s'han descobert recentment i encara eren

coneguts tan sols per part dels estudiosos locals, pagesos o habitants de la zona.

Amb les dades recopilades en la primera fitxa i el mapa, s'ha localitzat el lloc de cada jaciment, se n'han pres les coordenades UTM, amb GPS i pel procediment tradicional sobre el mapa, s'ha examinat el terreny, s'han cercat les restes que encara hi podia haver, s'han prospectat sistemàticament i se n'ha fet una fitxa de camp on s'han anotat totes les observacions. Les ceràmiques que s'han trobat, s'han classificat i inventariat en el lloc i s'han tornat a deixar allà on havien aparegut, per tal de no alterar la seva distribució, pensant en una possible prospecció ulterior, excepte aquelles que interessava estudiar més a fons.

Disseny de la recerca i processament de les dades

La informació que s'ha anat recopilant s'ha sistematitzat en forma de fitxes. Es va prendre com a model de fitxa el que s'havia utilitzat en la realització de la *Forma Orbis Romani*, i s'hi va experimentar en l'elaboració dels fulls corresponents al territori de Badalona i al del Baix Penedès. Aquest model s'ha continuat repensant i ajustant en el transcurs del treball present.

A continuació donem la fitxa i les normes utilitzades per omplir-la.

(Per omplir la fitxa, vegeu els annexos.)

Identificació:	
Nom de l'arxiu Word:	Número provisional de mapa:
Nom del jaciment:	
Antic:	
Modern:	
Terme municipal:	
Comarca:	
(Vegeu l'annex 1. Poseu-hi una creu.)	
Nivell de coneixement dels vestigis:	Intervencions efectuades:
Bastant conegut:	Excavació científica:
Poc conegut:	Excavació antiga o troballes:
Vestigis no constructius:	Prospecció:
Notícies no comprovables:	
Fiabilitat cronològica:	Grau de precisió: (indiqueu un valor de 0 a 5)
Alta:	
Mitjana:	
Baixa:	

Coordenades:

Ptolemeu:

Geogràfiques actuals:

- No comprovades (citeu la font):
- Comprovades:

UTM:

- No comprovades (citeu la font):
- Comprovades:

Altitud: *(en m)*

Extensió: *(àrea que comprenen les restes en m²)*

Extensió indeterminada: *(poseu-hi una creu)*

Proper a una via: *(poseu-hi una creu en cas positiu)*

Plana: *(poseu una creu al camp pertinent)*

Plana o peneplana (indeterminat):

Sobre un tossal:

Al costat d'un riu:

Davant del mar:

Al costat d'una riera:

Sobre terrasses:

Pendent: *(poseu-hi una creu en cas positiu)*

Grau del pendent:

Orientació del pendent: *(poseu una creu al camp pertinent)*

N:

S:

E:

O:

NE:

NO:

SE:

SO:

Microrelleu: *(poseu una creu al camp pertinent)*

Pla:

Còncav:

Convex:

(Vegeu l'annex 2.)

Tipologia per èpoques:

Preromana:

Romana:

Tipologia per períodes:

Ibèric i/o republicà:

- Alt Imperi?:

- Baix Imperi?:

Ibèric:

- Ib. antic (s. VI-V aC):

- Ib. ple (s. IV-III aC):

Republicà:

- Rep. s. II aC:

- Rep. s. I aC:

Augustià:

Alt Imperi:

- Julioclaudi:

- S. II dC:

- Flavi:

- S. III dC:

Baix Imperi:

- BI s. IV dC:

- BI s. V dC:

Tardoantiguitat:

- TA s. VI dC:

- TA s. VII dC:

Tipologia principal:

Elements:

(Vegeu els annexos 3 i 7.)

Època: *(poseu-hi una creu)*

Preromana:

Romana:

Cronologia. Períodes:

Ibèric i/o republicà:

- Alt Imperi?:

- Baix Imperi?:

Ibèric:

- Ib. antic (s. VI-V aC):

- Ib. ple (s. IV-III aC):

Republicà:

- Rep. s. II aC:

- Rep. s. I aC:

Augustià:

Alt Imperi:

- Julioclaudi:

- S. II dC:

- Flavi:

- S. III dC:

Baix Imperi:

- BI s. IV dC:

- BI s. V dC:

Tardoantiguitat:

- TA s. VI dC:

- TA s. VII dC:

Cronologia concreta. Intervals: *(en anys)*

Inicial:

Final:

(Vegeu l'annex 4.)

Fonts

Literàries, grecs i llatins:

Epigràfiques:

Numismàtiques:

Bibliografia

(Vegeu l'annex 5. Citeu AUTOR/S, any, pàg. Desenvolpeu aquestes abreviatures a la bibliografia conjunta.)

Bibliografia: *(tota la bibliografia coneguda i emprada)*

Selecció bibliogràfica: *(obres amb dades inèdites + obres de referència i conjunt)*

Material recollit *(amb una creu)* **i no recollit:**

Classificació per materials:

Tègula romana (plana amb vora):

Ímbrex:

Enlluït pintat:

Marbre:

Elements arquitectònics:

Molí:

Ceràmica fina i importada (excepte ibèrica):

Àmfora:

Moneda:

Objecte d'art:

Inscripció:

Cella olearia:

Escòria de ceràmica:

Escates de peix:

Fíbula:

Guarniment de cavall:

Glande:

Later:

Motlle de TSH:

Sala amb *dolia:*

Sitja:

Tubulus:

Vidre:

Rajol pla romà:

Morter de calç:

Opus signinum:

Tessel·les:

Eina agrícola:

Ceràmica comuna:

Petit mobiliari

Tresor monetari:

Escultura:

Dolium:

Contrapès de premsa:

Escòria de ferro:

Forn de calç:

Fístula:

Fusaiola:

Lastra:

Llàntia:

Rellotge de sol:

Sivella:

Tegula mammata:

Vàlvula hidràulica:

Text: (vegeu l'annex 6)

Autor de la fitxa:

Annexos

Les fitxes de la *Forma Orbis Romani*. Generalitats

La informació de les fitxes de la *Forma Orbis* es recull en:

La fitxa pròpiament dita (de jaciment o d'estació –estació arqueològica dins d'un jaciment–), que inclou els apartats de:

Identificació

Bibliografia

Text

La bibliografia corresponent al conjunt de fitxes de cada autor.

En els annexos adjunts s'exposen els criteris a seguir en fer les fitxes i la bibliografia pel que fa a aquells aspectes que poden resultar dubtosos o que requereixen una sistematització acurada.

Cada autor de fitxes fa entrega tant de les fitxes com de la bibliografia pertinent, alhora en disquet (programa Word) i impresos en paper.

Annex 1. Grau d'investigació del jaciment

Aquests camps assenyalen el grau d'investigació del jaciment amb l'objectiu d'identificar fins a quin punt hi ha indicis materials per establir el tipus i la cronologia.

Nivell de coneixement

Bastant conegut: quan hi ha presència abundant de restes constructives. (Restes constructives que defineixin més d'un àmbit de què coneguem la planta.)

Poc conegut: quan hi ha presència escassa de restes constructives i/o sepultures.

Vestigis no constructius.

Intervencions efectuades

Cal assenyalar els diferents tipus d'intervencions efectuades:

Excavació científica.

Excavació antiga o troballes: restes localitzables o documentades gràficament.

Prospecció.

Notícies no comprovables: restes no localitzables ni documentades gràficament.

Fiabilitat cronològica

(A omplir considerant el material susceptible de donar cronologia).

Alta: molts fòssils directors (excavacions científiques, estudi de col·leccions ceràmiques, prospeccions recents...).

Mitjana: fòssils directors poc nombrosos.

Baixa: migradesa o manca de quantitat i qualitat de fòssils (1 o 2 fragments de fòssils sense corroboració d'altres materials, 1 fòssil en quantitat indeterminada, absència de fòssils...).

Annex 2. Tipologies i elements*

Cal omplir aquests camps.

S'han de seleccionar les abreviatures pertinents de les llistes que presentem a continuació i fer atenció a la definició i objectius que té cada camp i cada abreviatura, que també exposem tot seguit.

Tipologia

Defineix el conjunt del jaciment.

Per exemple: VIL (vil·la).

Tipologia per períodes

Camp que pretén indicar les transformacions que, al llarg del temps, es poden produir en l'atribució tipològica d'un jaciment.

Per exemple, un mateix jaciment, podem tenir documentat que va ser un establiment rural ibèric (EIB) en època ibèrica i republicana; que era un establiment rural romà (ERU) en època flàvia i al segle II dC i que va transformar-se en vil·la (VIL) durant el baix Imperi.

En aquest cas, els camps de «Tipologia per períodes» s'omplirien de la manera següent:

Ibèric i/o republicà:

Ibèric:	EIB	Republicà:	EIB
Augustià:		Julioclaudi:	
Flavi:	ERU	S. II dC:	ERU
S. III dC:		Baiximperial:	VIL
Alt Imperi (indefinit):		Alt Imperi?:	
Baix Imperi?:			

En aquest apartat de tipologia per períodes cal tenir en compte les següents reflexions.

Quan la ceràmica apareix sense context estratigràfic o no relacionada amb les estructures, de manera que no podem determinar clarament els períodes a què corresponen les definicions tipològiques:

Si coneixem una definició tipològica, com per exemple ERU, a tots els períodes per als quals tenim ceràmica hi anirà la definició tipològica que coneixem.

En cas de poder determinar la presència d'una VIL, a través de restes indicatives de luxe, i de tenir material ceràmic republicà i imperial sense associar a estructures:

– Republicà: ERU (ja que no podem demostrar que les restes luxoses siguin d'aquesta època).

– Diferents períodes imperials amb material: VIL.

Cal que coincideixin els camps de «Cronologia. Períodes» que marquem amb els de «Tipologia. Períodes». Si hem detectat la presència d'un jaciment republicà, cal atribuir-li una definició tipològica a l'època republicana (ex.: CER). És a dir, si tenim marcat el camp *Republicà* de «Cronologia. Períodes», també hem de tenir introduït una atribució tipològica al camp *Republicà* de «Tipologia».

Cal tenir en compte que el tipus CER (ceràmica en superfície o trobada en excavació) s'introduirà a tots aquells períodes sobre els quals coneguem l'existència del jaciment però no la tipologia.

Tipologia per èpoques

Camp que pretén indicar les transformacions que, al llarg del temps, es poden produir en el tipus d'un jaciment.

Cal omplir-lo seguint els mateixos criteris que per a «Tipologia. Períodes».

Tipologia principal

Camp en què cal indicar el tipus que considerem més representatiu del jaciment i que volem que aparegui en fer un mapa sincrònic que inclogui tots els jaciments simbòlicament representats segons un dels seus tipus.

Elements

Camp que defineix estructures localitzades dins del conjunt del jaciment.

Per exemple: dins del tipus VIL (vil·la) hi podem trobar elements com TER (termes), MOS (mosaic), TRS (terrisseria) i NEC (necròpolis).

*Tipologia-element**

Defineix estructures que, si les trobem aïllades, constitueixen un tipus dins la tipologia, i si les tro-

* En cas que tinguem elements i/o restes identificatives de determinat tipus d'una tipologia fragmentàries i no *in situ*, cal indicar l'element i la tipologia amb interrogant. Per exemple: presència d'algunes tessel·les de mosaic.

Element: MOS? Tipologia: VIL?

Llista de tipus dins la tipologia, tipologia-elements i elements

Tipologia	Tipologia-element	Element
BOB Bòbila	ABO Abocador	AMF Amfiteatre
CEN Centuriació	ANC Ancoratge	ARQ Element arquitectònic de marbre o altres restes arquitectòniques monumentals
CER Ceràmica en superfície o trobada en excavació	AQU Aqüeducte	
CIU Ciutat	BOB Bòbila	BAS Basílica
DER Derelicta	ESC Escultura	CIR Circ
EI/ER Establiment ibèric i/o republicà	FAR Far	CIS Cisterna
EIB Establiment ibèric (rural)	FON Font sagra-da	DIP Dipòsit de líquids
ERU Establiment rural	FOR Forn	EPI Epigrafia
ETN Ètnia	MIL Mil·liari	FRM Forn metal·lúrgic
FLU Riu	NEC Negròpolis	MAC <i>Macellum</i>
GUA Torre, fortificació punt de guaita	PRT Port de mar	MOS Mosaic
MAN <i>Mansio</i>	PON Pont	MUR Muralla
MON Monument aïllat/arc monumental	SEC Seca	PIN Pintura figurada
PED Pedrera	TEM Temple	POU Pou
POB Poblament ibèric	TER Termes	SIG Paviment de <i>signinum</i>
PRE Presa	TRS Terrisseria	TEA Teatre
SAN Santuari	VIA Via	TRE Tresors monetaris
SIT Camp de sitges aïllat		TOR <i>Torculus</i> o instal·lació de premsa
TOM Enterrament/s aïllat/s		
VAR Tipus variis. Indeterminat.		
VIL Vil·la		

Definició i criteris per identificar alguns tipus i/o elements

Tipologia i/o element	Restes identificatives
BOB Bòbila: forn de coure rajols, teules	- Forn. - Presència abundant de rajols i/o teules.
TRS Terrisseria: obrador d'objectes de terrissa (per contraposició a teules i rajoles)	- Forn. - Abocador amb rebuigs de forn. - Àmfores, <i>dolia</i> . - Motllos.
NEC Negròpolis	- Tombes vàries o un context que n'indiqui diverses.
TOM Enterrament/s aïllat/s	- Tombes d'1 a 3 en un context que no n'indiqui més.
VIL Vil·la: - Residència amb un cert luxe (habitatge propietari). És a dir, presència de la <i>pars urbana</i> . - Explotació agrícola.	- Estructures arquitectòniques i/o elements que indiquin luxe: mosaics, banys, columnes, parets pintades... - Instal·lacions industrials (però que per si soles no identifiquen una vil·la).
ERU Establiment rural: - Explotació agrícola: granja; barraques per a magatzem o equipament agrícola; refugi. - Pot tenir o no instal·lacions domèstiques molt simples (no habitatge propietari).	- Restes d'obra amb teules i ceràmica. - Instal·lacions industrials.
CIU Ciutat	- Restes arqueològiques d'urbanisme. - Restes literàries o epigràfiques d'estatut jurídic.

bem formant part d'un conjunt, constitueixen un element.

Per exemple: unes TER (termes) poden ser un tipus si apareixen aïllades o un dels elements d'una VIL (vil·la) si apareixen juntament amb altres elements atribuïbles a una vil·la.

Exemple:

Tipus: VIL

Element: TER, MOS, TRS, NEC

Annex 3. Cronologia

Època

Època a la qual atribuïm el jaciment.

Cal seleccionar amb una creu l'època preromana, romana o ambdues.

Cronologia. Períodes

Correspon a la cronologia que l'autor de la fitxa proposa per al jaciment entesa dins de períodes cronològics amplis, segons criteris objectius: presència de fòssils directors (en absència de formes de ceràmica que permetin precisar més la cronologia, hem de basar-nos en les cronologies generals dels diferents tipus de produccions ceràmiques presentades a l'annex 7).

Cal seleccionar amb una creu tots els períodes durant els quals tenim evidència que el jaciment hauria funcionat.

Aclariments

1. Camps d'indefinió o dubte

1.1. El període Ibèric i/o republicà és un camp de dubte.

No s'ha de marcar quan tenim proves que el jaciment existí tant en el període ibèric com en el republicà.

Cal marcar-lo en cas que dubtem de l'existència del jaciment en un d'aquests períodes o en ambdós, i cal tornar a assenyalar un dels dos períodes si el tenim ben documentat. Així doncs:

En presència de: material ibèric indeterminat + material romà republicà, cal assenyalar:

– Ibèric i/o republicà: X

– Republicà: X

En presència de: material ibèric indeterminat + material roma imperial, cal assenyalar:

– Ibèric i/o republicà: X

– Període d'època imperial que escaigui (p. ex.: augustià, X; julioclaudi, X, etc.)

En presència de: material ibèric datable d'abans del 218 aC + material romà (per exemple, republicà) cal assenyalar:

– Ibèric: X

– Republicà: X

En presència de ceràmica ibèrica sola:

Si és anterior al 218 aC, cal assenyalar:

– Ibèric: X

Si és indeterminada, cal assenyalar:

– Ibèric i/o republicà: X

El fet de marcar a «Períodes» la casella de dubte *Ibèric i/o republicà* impedeix d'omplir determinades caselles corresponents a «Èpoques». Així:

Quan a «Períodes» marquem *Ibèric i/o republicà* + camps d'època romana (republicà, augustià, etc.), a «Èpoques» no podem marcar la preromana (atès que dubtem de la seva existència) i només hem d'assenyalar la romana.

Quan a «Períodes» només marquem *Ibèric i/o republicà*, a «èpoques» no podem assenyalar cap casella.

1.2. El període Alt Imperi (sense precisió) és un camp que assenyala indefinió cronològica: impossibilitat de precisar la cronologia dins del marc de l'alt Imperi.

Cal marcar-lo quan sigui possible assenyalar la cronologia altimperial d'un jaciment, però no si tenim evidència per atribuir-lo a un dels períodes concrets augustià, julioclaudi, flavi o s. II dC. Per exemple, en presència de terra sigil·lada indeterminada.

1.3. El període Alt Imperi? és un camp de dubte.

Cal marcar-lo quan només suposem, sense tenir-ne indicis, que determinat jaciment és altimperial. Per exemple en el cas d'un pont.

1.4. El període baix Imperi? és un camp de dubte.

Cal marcar-lo quan només suposem, sense tenir-ne indicis, que determinat jaciment és baiximperial. Per exemple en el cas d'un pont. Per tant, si marquem aquest camp, no podem marcar mai alhora el de *Baiximperial*, que indica una seguretat donada per la presència de fòssils directors d'aquest moment.

2. Els diferents tipus de produccions ceràmiques i els períodes que cal marcar

Si el fòssil director és una producció ceràmica poc definida i/o de cronologia molt àmplia, no marquem cap període.

Per exemple: TS indeterminada, TS hispànica, àmfora itàlica.

Si el fòssil director és una producció ceràmica amb una cronologia significativa, marquem tots els períodes que calguin tenint en compte tota la forquilla cronològica de fabricació de la ceràmica.

Per exemple: TS itàlica (30 aC/100 dC) = augustià, julioclaudi, flavi.

Cronologia concreta. Intervals

Correspon a la cronologia exacta que l'autor proposa per al jaciment segons criteris subjectius.

Cal donar-la en anys i en intervals de manera tan precisa com sigui possible.

Exemple

Època	Cronologia	Períodes	
	<i>Ibèric i/o republicà</i>		
Preromana:	Ibèric:	Republicà:	X
Romana: X	Augustià:	X Julioclaudi:	X
	Flavi:	X S. II dC:	X
	S. III dC:	X Baix Imperi:	X
	<i>Alt Imperi (indefinit)</i>		
	Alt Imperi?:	Baix Imperi?:	

Cronologia concreta	Intervals
Inicial: -150/-50	Final: 400/450

Annex 4. Fonts literàries

Cal citar els autors clàssics i les referències epigràfiques i numismàtiques referides al jaciment.

Annex 5. Bibliografia

Bibliografia de la fitxa

Bibliografia

Cal recollir les abreviacions de tota la bibliografia emprada en fer la fitxa.

Selecció de la bibliografia

D'entre tota la bibliografia emprada, en aquest apartat s'han d'incloure únicament les abreviacions bibliogràfiques de:

- Obres amb dades inèdites en el seu moment.
- Obres de referència i de conjunt.

La bibliografia se cita abreujada de la manera següent:

AUTOR/s, any, pàg.

Ex.: OSWALD-PRYCE, 1966, 35-38.

Llista bibliogràfica del conjunt de fitxes

Cal incloure una llista bibliogràfica corresponent al conjunt de les fitxes de cada autor:

Ordenada alfabèticament.

Que reculli tota la bibliografia citada de manera abreujada a les fitxes, tant l'emprada com la no emprada.

Amb les referències bibliogràfiques desenvolupades de la manera següent:

Llibres

AUTOR. (any): *Títol*. 1a ed. Any (si no és la primera). Col·lecció, número (si escau). Lloc.

Ex.: ALFÖLDY, G. (1991): *Tarraco*. 1a ed. 1978. Fòrum: Temes d'Història i Arqueologia Tarragonines, 8. Tarragona.

Autor/s

Esmenteu el primer cognom i la inicial del nom.

Excepció: quan es tracta de persones conegudes pels dos cognoms, esmenteu-los ambdós:

Ex.: PUIG I CADAFALCH, J.

Diversos autors

Separau amb punt i coma (;) els noms.

Fins a tres coautors, feu esment de tots. En el cas de més de tres coautors, esmenteu el primer seguit de «i altres». Ex.: AINAUD, J.; VILA-GRAU, J.; ESCUDERO, M.A. (1985): *Els vitralls medievals de l'església de Santa Maria del Mar*. Barcelona.

AQUILUÉ, X. i altres (1984): *El fòrum romà d'Empúries (excavacions de l'any 1982). Una aproximació arqueològica al procés històric de la romanització de la península Ibèrica*. Barcelona.

Volum/s

Citeu el volum després del títol.

En una obra que inclou diversos volums: «X vol.».

Ex.: AUT. DIVERSOS (1978): *Història de Catalunya*. 10 vol. Barcelona.

Si es vol citar un sol volum d'una obra que n'inclou diversos: «Vol. X: *Títol del volum*».

Ex.: SOBREQUÉS, J. ed. (1991): *Història de Barcelona*. Vol. 1: *La ciutat antiga*. Barcelona.

Publicacions periòdiques

AUTOR. (Any): «Títol de l'article», *Títol de la publicació periòdica* número de volum, núm. d'exemplar. Lloc, p. X.

Ex.: GUDIOL, J. (1959): «Descripció del temple romà», *Revista Ausa* 3, núm. 29. Vic, p. 250-251.

Textos no publicats

Afegiu, després del títol, el tipus de text i el qualificatiu «inèdit/a».

Ex.: BOSCH, F.; GARCIA, M. (2003): *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada en la vil·la romana de La Llosa. Cambrils (Baix Camp)*. 20-31 de gener de 2003, memòria d'excavacions inèdita, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.

Annex 6. Guió del text

Situació

En relació amb carrers o punts actuals.

Topografia del terreny:

- torrents
- pendent/plana
- accident topogràfic rellevant
- distància del mar
- cota sobre el nivell mar

Extensió de l'àrea que conté les restes.

Història de la investigació

(Vicissituds: excavacions, destruccions, restauracions... Publicacions i estudis més destacats. La seva aportació. Barregeu ambdós aspectes seguint un ordre cronològic.)

Descripció

Descripció de les estructures (temàtica).

Descripció dels materials mobles significatius (epigrafia, material ornamental...).

(Descripció bàsica. Informació que aporta).

Descripció dels materials ceràmics.

(Esmenteu-ne, quan escaigui, els noms abreujats tal com apareixen a l'annex 7. Descripció selectiva. Lloc de conservació).

Datació (amb argumentació)

Moment de construcció.

Evolució (reformes, canvis d'ús, amortització).

Tipologia

(Interpretació/ons i anàlisi del tipus, funcionalitat/s, etc., si s'escau).

Observacions

Annex 7. Cronologia de les produccions ceràmiques

Ceràmica vernís negre	Cronologia
àtica de figures roges	500-300 aC
àtica de vernís negre	450-300 aC
campaniana A	220-100 aC
campaniana A tardana	100-50 aC
campaniana B	100-30 aC
campaniana B-oïde	50 aC-14 dC
campaniana C	100-80 aC
imitació de vernís negre	100-30 aC
tallers occidentals	300-200 aC

Terra sigil·lada	Cronologia
TS africana A	80-250 dC
TS africana A/D	200-300 dC
TS africana A/C	200-300 dC
TS africana C	200-500 dC
TS africana D	300-700 dC
TS africana E	350-450 dC
TS africana C/E	225-375 dC
TS hispànica	40-300 dC
TS hispànica tardana	200-500 dC
TS itàlica	30 aC-100 dC
TS grisa i ataronjada paleocristiana	375-600 dC
TS clara B i <i>lucente</i> / narbonesa	130-500 dC
TS <i>marmorata</i>	40-70 dC
TS sud-gal·lica	15 dC-170 dC
TS oriental A	150 aC-190 dC
TS oriental B	100 aC-150 dC
TS oriental C	1-200 dC
TS xipriota	90 aC-150 dC
TS focea (<i>Late Roman C</i>)	380-650 dC
TS xipriota tardana (<i>Late Roman D</i>)	380-700 dC

Altres ceràmiques fines	Cronologia
parets fines	150 aC-110 dC
parets fines clofolla d'ou	55-100 dC
vidrada romana	14-200 dC

Llànties	Cronologia
llànties de vernís negre	150-50 aC
llànties de volutes	10-80 dC
llànties de disc	70-300 dC
llànties de canal	100-300 dC
llànties de TS africana	100-200 dC
llànties de TS africana C i D (paleocristianes)	300-600 dC

Ceràmica ibèrica	Cronologia
grisa ibèrica de la costa catalana	350-30 aC
grisa ibèrica	500-30 aC
ibèrica oxidada	500-30 aC
ibèrica pintada	300 aC-15 dC

Ceràmica comuna	Cronologia
comuna africana	80-400 dC
comuna itàlica	200 aC-100 dC

comuna d'engalba blanca	150-15 aC
comuna d'engalba interior roig pompeïà	250 aC-250 dC

Àmfores	Cronologia
àmfora africana	180-700 dC
àmfora bètica	50 aC-500 dC
àmfora ebusitana	525 aC-175 dC
àmfora gal·lica	25 aC- 400 dC
àmfora ibèrica	600 aC-1 aC
àmfora itàlica	350 aC-250 dC
àmfora lusitana/sud-hispànica	20-450 dC
àmfora massaliota	550-125 aC
àmfora mauritana	200-400 dC
àmfora neopúnica	200-100 aC
àmfora oriental LRA 1	380-650 dC
àmfora oriental LRA 2	380-650 dC
àmfora oriental LRA 3	380-650 dC
àmfora oriental LRA 4	380-650 dC
àmfora oriental LRA 5/6	400-650 dC
àmfora tarraconense	50 aC-100 dC
àmfora tripolitana	200 aC-400 dC

Cronologia d'algunes formes d'àmfora (segons el Lattara):

Laietana 1:	-40/-5
Pascual 1:	-50/50
Romana:	
Dressel 2-4:	-25/150
Dressel 7-11:	-25/100
Pascual 1:	-25/50
Tarraconense:	
Dressel 1:	-100/-50
Dressel 2-4:	-25/100
Dressel 7-11:	-25/100
Itàlica:	
Dressel 1:	-135/-1
Dressel 2-4:	-30/150
Bètica:	
Dressel 7-11:	-25/100
Dressel 20:	-10/280
Grecoitàlica:	-350/-150
Púnica:	-750/-25
Africana:	180/500
Oberaden 74:	1/30
Àmfora itàlica:	-218/250

Ceràmica ibèrica pintada:
– no associada a materials clarament romans: *Ibèric*

o republicà

– associada a materials clarament romans (republicans o imperials): *Republicà*
Terra sigil·lada indeterminada: *Alt Imperi (indefinit)*

Redefinició dels criteris

Alt Imperi (indeterminat), alt Imperi?, baix Imperi?

Presència de tègules (com a fòssil director: només tègules; en canvi, si hi ha material republicà + tègules o ib./rep. + tègules o imperial + tègules, ja no les tenim en compte):

- Alt Imperi?
- Baix Imperi?

Tombes de tègules (sense material associat):

- Alt Imperi?
- Baix Imperi?

Bòbila (de tègules):

- Alt Imperi?
- Baix Imperi?

Paviments o dipòsits d'*opus signinum* no associats a materials:

- ERU
- Alt Imperi?
- Baix Imperi?

Una sola sitja amb material:

- CER

Elements de luxe, que denoten vil·la, sense datació:

- Alt Imperi?
- Baix Imperi?

TRS, FOR. Terrisseria o forn sense ceràmica associada:

- No marqueu períodes de cronologia.

Fragments de la Via Augusta sense material de datació:

- Alt Imperi (indeterminat)
- Baix Imperi (segur)

Annex 8. Guió del text definitiu (amb referències comparatives al guió del text provisional)

(No) Tipologia

No hi inclourem cap referència a la tipologia perquè ja es faran constar les abreviacions dels tipus a l'inici.

Esmenteu la presència de restes preromanes.

Situació

En relació amb carrers o punts actuals.

Si teniu carrers precisos: suprimiu altres referències del text (per exemple: «al nord-est de la població», noms de barri, «prop del camp de golf», etc.), excepte els noms de masies.

Si no teniu carrers precisos: deixeu les altres referències.

Topografia del terreny:

- torrents
  - pendent/plana
  - accident topogràfic rellevant
  - (no) distància del mar (suprimiu aquesta indicació)
  - (no) cota sobre nivell mar (suprimiu aquesta indicació)
- Extensió de l'àrea que conté les restes.

Història de la investigació

(Vicissituds: excavacions, destruccions, restauracions... Publicacions i estudis més destacats. La seva aportació. Barregeu ambdós aspectes seguint un ordre cronològic).

No ho esborreu a les fitxes llargues.

Resumiu a les fitxes mitjanes i petites: indiqueu únicament si s'hi ha excavat o no, número de campanyes i any.

Descripció: temàtica (no per ordre cronològic de troballes i estudis)

Descripció de les estructures.

Quan desconeixem si les restes excavades d'antic es corresponen amb les excavades o reexcavades recentment, simplement es tracta de dir: «A les excavacions X es va trobar Z i a les excavacions Y es va trobar Z».

Descripció dels materials mobles significatius (epigrafia, material ornamental...).

– (Descripció bàsica. Informació que aporta.)

Descripció dels materials ceràmics.

– (Descripció selectiva. Lloc conservació.)

– Seleccioneu: esmenteu només els materials que poden donar cronologia i els més abundants. És a dir, prescindim de la descripció del material ceràmic com a tal; només el tenim en compte si ens dóna cronologia.

– Esmenteu el lloc de conservació si el jaciment té una certa entitat.

– Noms del material ceràmic, catalanitzats.

– Poseu els segells de tègula si els sabeu.

Datació: amb argumentació

Moment de la construcció.

Evolució (reformes, canvis d'ús, amortització).

Suprimiu de la redacció definitiva les cronologies molt incertes.

Tipologia: interpretació/ons i anàlisi del tipus, funcionalitat/s, etc., si s'escau

Si la cronologia i el tipus són aproximats, es poden introduir amb una frase conjunta.

Observacions

criteris generals de redacció

Autors

Tendiu a suprimir noms d'autors i citacions bibliogràfiques dins del text. Feu citacions bibliogràfiques dins del text només quan es tracti de l'opinió d'un autor amb la qual no esteu d'acord (en cas contrari, atès que l'autor ja apareix a les abreviacions bibliogràfiques, no cal citar-lo).

Feu esment de notícies orals només en cas que us les hagin donat a vosaltres (per tant, suprimiu les referències de notícies orals donades als autors de l'IPAC, etc.).

Referències a altres períodes històrics

Quan hi hagi restes prehistòriques o medievals, feu-ne un tractament sintètic a la mateixa fitxa.

Des del punt de vista de la cronologia, s'han establert dues èpoques: preromana i romana. Els períodes cronològics bàsics són: l'ibèric, el republicà, l'alt Imperi i el baix Imperi.

El període ibèric s'ha dividit al seu torn en dos subperíodes: ibèric antic i ibèric ple.

El període republicà té dos subperíodes: el segle II aC i el segle I aC.

El període de l'alt Imperi té els subperíodes següents: augustià, julioclaudi, flavi, segle II i segle III.

El període baiximperial i tardoantic té els subperíodes següents: segle IV, segle V, segle VI i segle VII.

Per als casos en què no es pot precisar bé la cronologia, s'ha dissenyat una sèrie de camps de dubte com els següents: *Ibèric i/o republicà, alt Imperi? o baix Imperi?* Més enllà d'això, es dóna també una cronologia concreta, en intervals, en què de forma més subjectiva es pretén fer una interpretació tan precisa com es pugui de les dades cronològiques.

Metodologia de camp

En les prospeccions extensives, s'anava a buscar un jaciment ja identificat prèviament, on sovint el problema consistia a tornar-lo a trobar amb exactitud sobre el terreny. Amb l'ajut de plànols i indicacions i sovint de persones bones coneixedores del territori, s'ha anat al lloc i s'ha aconseguit identificar amb precisió la majoria dels jaciments. En aquesta feina hem d'agrair especialment l'ajut de Montserrat García, Pedro Otiña, Jofran Roig, Andreu Ollé, Valeriano Romero, Gerard Martí, Jaume Massó i Josep M. Vergès.

Per tal de guardar una unitat metodològica amb les prospeccions intenses, les prospeccions extensives es van fer seguint les mateixes normes de procediment al camp. Així doncs, no tornarem a repetir el «Procediment al camp» i el «Tractament de les dades», que és el mateix i es pot llegir en el capítol corresponent a les prospeccions intenses.

En essència, els prospectors es col·locaven sobre un costat del camp, separats cinc metres de distància l'un de l'altre, cadascun amb la seva bossa de plàstic, i estaven instruits per recollir tot el material antic, prehistòric i medieval que trobessin en la seva línia. Al final del camp, es classificava tot, amb l'ajut del cap de grup, que era expert en la classificació de ceràmiques. Allí mateix s'inventariava, es guardaven les peces que es seleccionaven per dur al laboratori (per classificar-les millor o per dibuixar-les) i la resta es tornaven a deixar al camp. D'aquesta manera es va evitar de carregar-se de grans quantitats de fragments de ceràmiques sense forma, que haurien donat molta feina de rentat i siglació, que haurien ocupat molt espai i que no haurien aportat res més que l'inventari que ja se'n feia al camp. D'altra banda, això també contribuïa a no distorsionar tant el jaciment, disposant de totes les proves del seu material superficial, de cara a prospeccions futures.

Paral·lelament, un membre del grup omplia la fitxa de camp i prenia les coordenades UTM amb el GPS. Aquestes es preniën en un punt central del jaciment, amb la idea que cada jaciment aparegués representat per un punt, sobre els mapes.¹ Un altre membre feia les fotografies del lloc i se'n anotava la referència a la fitxa. També es mesurava l'àrea de dispersió de les troballes, dada que s'anotava a la fitxa. Finalment, l'àrea prospectada es marcava també sobre el mapa en paper, en llapis.

La cartografia sobre la qual s'ha treballat és la mateixa que en les prospeccions intensives: cartografia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, sèrie 1:10.000 (topogràfic):

131-65,132-65,133-65,134-65,
131-66,132-66,133-66,134-66,
131-67,132-67,133-67,134-67,
131-68,132-68,133-68,134-68,
130-69,131-69,132-69,133-69,134-69,
130-70,131-70,132-70,133-70,134-70,
130-71,131-71,132-71,133-71,
130-72,131-72.

Realització del treball

Així, doncs, s'han estudiat i visitat 222 jaciments del Camp de Tarragona, que conformen la base de dades de l'àrea d'estudi del PAT.

Encara, per tal d'aprofundir en el coneixement dels jaciments, es va fer l'estudi de sis col·leccions de materials arqueològics on es recullen peces de 45 jaciments del territori. Aquest estudi ha aportat precisions cronològiques de gran interès i elements per a la interpretació del conjunt del poblament.

Finalment, s'han elaborat les fitxes definitives de cada jaciment, sobre la base de la primera fitxa i de

la fitxa de camp. També s'hi ha afegit la informació procedent de l'estudi de les col·leccions, que ha permès sovint d'afinar considerablement les cronologies. És a dir, hem reunit tota la informació, cosa que ha permès d'elaborar una interpretació de cada estació arqueològica, a més de fer una primera aproximació de la seva cronologia, i disposar així d'una base de dades completa. Es tracta de les fitxes dels jaciments que presentem en el sisè volum d'aquesta mateixa obra.

Els treballs de camp de les prospeccions es van realitzar entre el setembre i el desembre de 2005. Van ser dirigits per Marta Prevosti, Ramon Járrega i Josep Guitart. Així mateix, van col·laborar en els treballs de camp Loïc Buffat, Montserrat García i Pedro Otiña. Per als treballs de planimetria a partir dels sistemes GIS es va comptar amb la col·laboració d'Ignacio Fiz, Josep Abela, Carme Ruestes (Universitat Autònoma de Barcelona), Pau de Soto i Jordi López (ICAC), i Hèctor Orengo (ICAC). Els dos darrers han treballat també en les tasques de complementació i configuració de les fitxes d'inventari.

Els treballs de camp, a més de l'equip estable esmentat més amunt, han comptat amb la col·laboració entusiasta de diferents estudiants d'Història de les universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona i de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

Bibliografia

- ALCOCK, S. E.; CHERRY, J. 2004: *Side-by-Side Survey*, Oxbow Books. Oxford.
- ARRAYÁS, I. 2002: *Morfologia històrica del territorium de Tarraco en època tardo-republicana romana o ibèrica final (ss. III-I a.C.): cadastres i estructures rurals*. Tesi doctoral en línia. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Barcelona).
- 2005: *Morfologia històrica del territorio de Tarraco (ss. III-I a.C.)*, Instrumenta 19, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- ASENSIO, D.; MORER, J.; RIGO, A.; SANMARTÍ, J. 2001: «Les formes d'organització social i econòmica a la Cossetània ibèrica: noves dades sobre l'evolució i tipologia dels assentaments entre els segles VI-II a.C.», *Sèrie Monogràfica* 19, Girona.
- BANNING, E. B. 2002: *Archaeological Survey*, Kluwer Academic/Plenum Publishers, Nova York.
- BARKER, G.; LLOYD, J. (ed.) 1991: *Roman Landscapes*, Archaeological Monographs of the British School at Rome 2.
- BELARTE, C.; SANMARTÍ, J. (ed.) 2007: *De les comunitats locals als estats arcaics: la formació de les societats complexes a la costa del Mediterrani occidental. Hommenatge a Miquel Cura*, Arqueomediterrània 9.

1. La diferència amb el que es va fer en les prospeccions intensives està en el fet que allí es preniën les coordenades dels angles dels camps, amb la finalitat que apareguessin als mapes en el format d'una àrea i no d'un punt.

- CAMBI, F. 2005: *Archeologia dei paesaggi antichi: fonti e diagnostica*, Carocci, Roma.
- CARRETÉ, J. M.; KEAY, S.; MILLETT, M. 1995: *A Roman Provincial Capital and its Hinterland. The survey of the territory of Tarragona, Spain, 1985-1990*, Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series 15, Ann Arbor, Oxford.
- GUITART, J.; PALET, J. M.; PREVOSTI, M. (ed.), 2003: *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- en premsa: *Forma Orbis Romani. Tarraco 1*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- KELLER, D. R.; RUPP, D. W. (ed.) 1983: *Archaeological Survey in the Mediterranean Area*, British Archaeological Reports. International Series 155, Oxford.
- LEVEAU, P. 1984: *Caesarea de Maurétanie. Une ville romaine et ses campagnes*, Collection École Française de Rome 70.
- LOCK, G.; BELL, T.; LLOYD, J. 1999: «Towards a Methodology for Modelling Surface Survey Data: The Sangro Valley Project», a: GILLINGS, M.; MATTINGLY, D.; DALEN J. van (ed.). *Geographical Information Systems and Landscape Archaeology*, Oxbow, Oxford, 55-63.
- LÓPEZ, A.; FIERRO, J. 2000: «Darró i el poblament ibèric al Garraf», *Sèrie Monogràfica* 19, 43-58. Girona.
- MACREADY, S.; THOMPSON, F. H. 1985: *Archaeological Field Survey in Britain and Abroad*, Published by the Society of Antiquaries, Londres.
- MIRET, M., 2003: «El poblament d'època ibèrica i romana a la costa oriental de la Cossetània: la comarca del Garraf», *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 363-376. Barcelona.
- MIRET, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J., 1984: «Distribució espacial de núcleos ibéricos: un ejemplo en el litoral catalán», *Arqueología Espacial* 4. Terol, 173-186.
- 1986: «La evolución y el cambio de modelo de poblamiento ibérico ante la romanización», *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, Madrid (publ. 1987), 79-88.
- 1991: «From indigenous structures to the Roman world: models for the occupation of central coastal Catalunya», *Roman Landscapes*, Archaeological Monographs of the British School at Rome 2, Londres, 47-53.
- MOLINA, F. et al. 1997: *La prospección arqueológica*. Ayuntamiento de Salobreña, El Varadero de Motril.
- POTTER, T. W. 1997: *The Changing Landscape of South Etruria*, Elek, Londres.
- RUIZ, A.; SANMARTÍ, J., 2003: «Models comparats de poblament entre els ibers del nord i del sud». *Territoris antics a la Mediterrània i a la Cossetània oriental*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 39-57.
- SANMARTÍ, J., 1998: «El món ibèric de la plenitud a la dissolució (segles II-I aC)», *II Curs d'Història monetària d'Hispania*, Barcelona, 9-20.
- 2001: «Territoris i escales d'integració política a la costa de Catalunya durant el període ibèric ple (segles IV-III aC)», *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània Occidental. Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastret*, Monografies d'Ullastret 2, 23-38.
- 2004: «From local groups to early states: the development of complexity in protohistoric Catalonia», *Pyrenae* 35, vol. 1, Barcelona, 7-41.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J., 2005: *Els ibers del nord*, Ed. Dalmau, Barcelona.
- SHENNAN, S. 1997: *Quantifying Archaeology*, 2a ed., Edinburgh University Press, Edimburg.
- 1985: *Experiments in the collection and interpretation of archaeological survey data: The East Hampshire Survey*.
- SNODGASS, A; BINTLIFF, J. 1991: «Arqueología sin excavación», *Investigación y Ciencia* 176, Barcelona, 67-73.
- VALLAT, J.-P. 1983: «Architecture rurale en Campanie Septentrionale du Ier siècle av. J.-C. au Ier ap. J.-C.», *Architecture et Société, de l'Archaisme grec à la fin de la République Romaine*, Collection de l'École Française de Rome 66, Paris, 247-263.
- 1987: «Le paysage agraire du piedmont du Massique», *Structures agraires en Italie centro-méridionale. Cadastres et paysages ruraux*, Collection de l'École Française de Rome 100, Roma, 315-377.
- 1989: «De la prospection à la synthèse d'histoire rurale», *Actualité de l'Antiquité, Pallas*, 101-128.
- WARD-PERKINS, J. 1965: *Landscape and History in Central Italy*, J. L. Myres Memorial Lecture, B. H. Blackwell, Oxford.

2.2. Els materials ceràmics

Ramon Jàrrega

Introducció i problemàtica general

Les prospeccions extensives han estat orientades a documentar totes les dades possibles sobre jaciments ja coneguts i a fer-ho a nivell de prospecció superficial, seguint la metodologia que s'especifica en un altre lloc d'aquest treball. Tanmateix, en alguns casos ha estat possible documentar jaciments nous, com per exemple en el cas de Mas de Serapi II o de Mas de Gomandí II. Per tant, en general podem dir que les prospeccions